

بررسی میزان رعایت شیوه و نکوور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های رشته دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی در فاصله سال‌های ۸۸-۱۳۸۳

دکتر شکوه نفرشی*، افشان تاج‌بخش**

چکیده

سابقه و هدف: وجود مأخذ موثق و اساسی که نویسنده در نگارش اثرش از آنها بهره گرفته در فهرست منابع اثر در حکم سند اصالت و اعتبار مطالب آن اثر به شمار می‌رود. دستورالعمل و نکوور که توسط کمیته بین‌المللی سردبیران مجلات پزشکی تهیه شده است، شیوه‌ای بین‌المللی و معتبر برای نگارش دست‌نوشته‌های پزشکی از جمله پایان‌نامه‌هاست که شیوه نوشتن مأخذ مورد استفاده در دست‌نوشته‌ها نیز بخشی از آن است. هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان رعایت شیوه و نکوور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های رشته دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی از سال ۸۸-۱۳۸۳ بود.

مواد و روشها: در تحقیق پیمایشی توصیفی حاضر، اطلاعات موجود در پایان‌نامه‌ها گردآوری و با شیوه و نکوور مقایسه و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جامعه مورد مطالعه به روش تصادفی طبقه‌ای از میان پایان‌نامه‌های دانشجویان و دستیاران دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی که بین سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸ دفاع کرده بودند، انتخاب شدند. از میان ۴۶۳ پایان‌نامه دانشجویی، ۱۳۲ پایان‌نامه و از میان ۱۵۵ پایان‌نامه دستیار، ۵۰ پایان‌نامه به صورت تصادفی انتخاب شدند. در مجموع ۱۹۲ پایان‌نامه مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته‌ها: نتایج بررسی نشان داد که میزان رعایت شیوه مآخذنویسی و نکوور در پایان‌نامه‌های مورد بررسی پایین‌تر از حد متوسط بوده، دانشجویان و دستیاران این دانشکده شیوه مآخذنویسی و نکوور را در پایان‌نامه‌های خود به صورت صحیح رعایت ننموده‌اند.

نتیجه‌گیری: این پژوهش نشان داد که دانشجویان و دستیاران این دانشکده در مورد اهمیت و نحوه استناددهی صحیح منابع اطلاع درستی ندارند. به نظر می‌رسد لزوم اطلاع‌رسانی کافی و بکارگیری استاندارد و نکوور در این زمینه حائز اهمیت باشد.

کلید واژگان: کتابنامه، سندپردازی-استانداردها، پایان‌نامه‌های دانشگاهی-استانداردها، دندانپزشکی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۱۰/۷ تاریخ اصلاح نهایی: ۱۳۸۸/۱۱/۱۳ تاریخ تأیید مقاله: ۱۳۸۸/۱۱/۲۱

مجله دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، دوره ۲۸، شماره ۱، بهار ۱۳۸۹، ۴۷-۵۵

مقدمه

وجود مأخذ موثق و اساسی که نویسنده در نگارش اثرش از آنها بهره گرفته در فهرست منابع اثر در حکم سند اصالت و اعتبار مطالب آن اثر به شمار می‌رود. از طریق این اسناد و مدارک، امکان دسترسی به گستره پهناوری در هر زمینه برای خواننده علاقمند فراهم می‌آید. در واقع یکی از دستاوردهای نگارش علمی، ارائه اطلاعات کتابشناختی منابع آنهاست که می‌تواند راهگشای پژوهش‌های آتی باشد (۱). دستورالعمل و نکوور، که توسط کمیته بین‌المللی سردبیران مجلات پزشکی تهیه شده است، شیوه‌ای بین‌المللی و معتبر برای نگارش دست‌نوشته‌های پزشکی از جمله پایان‌نامه-

هاست که شیوه نوشتن مأخذ مورد استفاده در دست‌نوشته‌ها نیز بخشی از آن است (۲،۳). ویژگی ژرف‌نگری و تنگ بودن دامنه کار پایان‌نامه‌ها از لحاظ پژوهشی بسیار حائز اهمیت است. محقق ناگزیر است برای یافتن سابقه کار یا شواهد تحقیق، متون و منابعی را جستجو کند و مورد استفاده قرار دهد که این امر خود سبب می‌شود که فهرست مآخذ پایان‌نامه‌ها منبع بسیار باارزشی برای آگاهی نسبت به متون مربوط به موضوعی کاملاً محدود باشد. همین ویژگی سبب شده است که پایان‌نامه‌ها در رشته‌های مختلف دانشگاهی و پژوهشی از دو دیدگاه

* استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

e-mail: tajbakhsh@dent.sbm.ac.ir

** نویسنده مسئول: کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

میزان رعایت شیوه ونکوور و استانداردهای ایزو در پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمان پرداخت. یافته‌های وی نشان داد که در کل پایان‌نامه‌های مورد بررسی میزان رعایت شیوه ونکوور ۷۰/۸٪ و میزان رعایت استانداردهای ایزو ۵۳/۶٪ بوده است (۸). عزیزی و همکاران (۱۳۸۰) به بررسی کیفیت ذکر منابع در مقالات پژوهشی مجلات علمی-پژوهشی در جمهوری اسلامی ایران پرداختند و نتیجه گرفتند که در ۷۶٪ منابع مورد بررسی اشتباه وجود داشت (۹). سفیدگر (۱۳۸۶) به بررسی شیوه‌های کتابنامه‌نویسی پایان‌نامه‌های دکتری و کارشناسی ارشد کتابداری دانشگاه فردوسی مشهد با استانداردهای موجود پرداخت و مشاهده کرد که ارجاع مقاله مجلات در کارشناسی ارشد با ۴۶۹۷ (۶۳/۶٪) خطا و در مقطع دکتری با ۹۲۴ (۴۲/۱٪) خطا، بیشترین میزان خطا را داشته است (۱۰).

Unver و همکاران (۲۰۰۹) به بررسی صحت منابع در ۴ مجله توانبخشی و طب فیزیکی پرداختند و نتیجه گرفتند که ۳۰/۷٪ از منابع دارای مشکل هستند (۱۱). Lukic و همکاران (۲۰۰۴) یک پژوهش با عنوان "ارزیابی استنادها و نقل قول‌ها در سه مجله آناتومی" انجام دادند. آنها ۱۹۹ ماخذ از مقالات منتشر شده در اولین شماره مجلات در سال ۲۰۰۱ در ۳ مجله آناتومی را انتخاب کردند و خطاهای استنادی را در ۳ سطح با اهمیت، میانی و کم‌اهمیت تقسیم‌بندی کردند. بررسی آنها نشان داد که خطاهای استنادی در ۲۷٪ ماخذ وجود داشت که ۳۸٪ آنها خطاهای بااهمیت بودند (۱۲). Jakson و همکاران (۲۰۰۳) به بررسی میزان صحت منابع در مجله *Journal of Hand Surgery* که در سال‌های ۱۹۸۵ و ۱۹۹۵ منتشر شده بود، پرداختند و نتیجه گرفتند که میزان اشکال در منابع در سال ۱۹۸۵، ۳۰٪ و در سال ۱۹۹۵، ۱۱٪ بوده است. به گفته آنان شاید علت کاهش میزان اشکال در منابع در سال ۱۹۹۵ نسبت به سال ۱۹۸۵، اجرای مقررات جدی‌تر و بازنگری در دستورالعمل پذیرش مقالات، بوده است (۱۳).

در پژوهشی که توسط کمیته بین المللی ویراستاران نشریات پزشکی در سال ۱۹۹۷ در مجله *New England Journal of Medicine* منتشر شد عنوان گردید که تا سال ۱۹۹۷ بیش از ۵۰۰ نشریه معتبر علمی زیست پزشکی جهان در راهنمای نگارش خود از شیوه ونکوور پیروی کرده اند (۱۴). Hansen و همکاران (۱۹۹۴) به بررسی صحت منابع در ۲ مجله

مورد توجه قرار گیرند، اول به عنوان یک مدرک مفید پژوهشی (به اعتبار متن تحقیق) و دوم به مثابه نوعی کتابشناسی تخصصی به اعتبار فهرست پایانی (۴).

بررسی‌ها نشان داده‌اند از دلایل عمده استناد، ابتدا اثبات ادعاها و سپس ادای احترام و تجلیل از متقدمان است (۵).

ذکر منابع مورد استفاده علاوه بر یک تکلیف، فواید دیگری نیز دارد از جمله این فواید می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- افزایش اعتبار علمی نویسنده و نوشته

- رعایت اخلاق نگارش (رعایت امانت در استفاده از نوشته دیگران)

- افزایش اطلاعات و منابع در دسترس خوانندگان و پژوهشگران بعدی

- ایجاد اطمینان در خواننده نسبت به صحت و درستی نوشته (۶)

از آنجا که پایان‌نامه‌ها از بهترین منابع تحقیق به شمار می‌روند و می‌توانند به عنوان راهنمای شناخت منابع در موضوع خاص مورد استفاده قرار گیرند، درج اطلاعات صحیح در ماخذ پایان‌نامه‌ها نیز بسیار اهمیت دارد. در صورت درج ناقص اطلاعات مربوط به ماخذ، سایر پژوهشگران نخواهند توانست منبع ذکر شده را یافته، از آن منبع استفاده نمایند و یا اینکه در یافتن منبع صحیح به مشکلات فراوانی برخورد می‌کنند. از سوی دیگر یکدستی در درج ماخذ و پیروی از یک شیوه مرجع‌نگاری اهمیت ویژه‌ای دارد، بنابراین با توجه به عدم رعایت این مهم در نگارش پایان‌نامه‌های جامعه مورد مطالعه، همچنین نظر به مشکلات فراوان محققین در دستیابی به منابع درج شده با توجه به درج ناقص اطلاعات مربوط به ماخذ، این مقاله در صدد است مشخص نماید که شیوه نگارش ماخذ در این پایان‌نامه‌ها تا چه اندازه با شیوه ماخذنویسی ونکوور که شیوه‌ای بین‌المللی برای نوشتن ماخذ در متون علوم پزشکی می‌باشد، فاصله دارد و با چه تمهیداتی می‌توان نگارش ماخذ را به سمت استفاده از شیوه‌های بین‌المللی سوق داد.

سبحانی و همکاران (۱۳۷۷) به بررسی رعایت اصول نگارش علمی در پایان‌نامه‌های دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان طی سال‌های ۷۵-۱۳۷۰ پرداختند. بررسی ۲۶۷ پایان‌نامه موجود با یک فرم ارزیابی که براساس اصول نگارش علمی ارائه شده در شیوه ونکوور طراحی شده بود، نشان داد که اشکال در بخش منابع و ماخذ ۵۶/۵٪ بود (۷). علیرمضانی (۱۳۷۹) در پژوهش خود به بررسی مقایسه‌ای

هر سال ۲۲ پایان‌نامه دانشجویی و ۱۰ پایان‌نامه دستیاری به صورت تصادفی انتخاب شدند. در مجموع ۱۹۲ پایان‌نامه مورد بررسی قرار گرفتند.

ابزار پژوهش چک لیستی بود که براساس آخرین ویرایش و نکور در سال ۲۰۰۵ طراحی گردیده بود. سوالات طراحی شده برای کلیه اطلاعات کتاب‌شناختی، علائم نقطه‌گذاری مربوط و محل قرارگیری هر یک از اجزای کتاب‌شناختی بود. جهت توصیف هر یک از انواع منابع و بکار رفته در فهرست ماخذ بود که به طور جداگانه برای هر یک از انواع منابع (کتاب، مقاله، سایت اینترنتی و پایان‌نامه) به کار رفته در فهرست ماخذ پایان‌نامه‌های مورد مطالعه طراحی شدند (۲۰، ۱۹). این ابزار شامل ۱۲۲ ماده در مقیاس لیکرت ۴ درجه‌ای (وجود نداشته "صفر"، رعایت نشده "۱"، تا حدودی رعایت شده "۲" و رعایت شده "۳") بود که کل نمره رعایت شیوه و نکور را مورد بررسی قرار می‌داد. این پرسشنامه از ۴ خرده مقیاس شامل بررسی کتاب‌ها (شامل ۴۲ ماده)، مقالات مجلات (شامل ۳۶ ماده)، سایت‌های اینترنتی (شامل ۲۵ ماده) و پایان‌نامه‌ها (شامل ۱۹ ماده) تشکیل شده بود که هر خرده مقیاس به بررسی رعایت شیوه مآخذنویسی و نکور در هر یک از منابع عنوان شده می‌پرداخت. به منظور بررسی پایایی آزمون پژوهش حاضر براساس ضریب آلفای کرونباخ برای ۱۲۲ ماده بکار رفته در پرسشنامه و ۱۹۲ آزمودنی (تعداد پرسشنامه‌های مورد بررسی) عددی برابر ۰/۹۳ بدست آمد که ضریب بالا و قابل قبولی محسوب می‌گردد.

پرسش‌های اساسی تحقیق حاضر عبارت بودند از:

- ۱- آیا شیوه و نکور در مآخذنویسی برای معرفی کتب به عنوان ماخذ بطور صحیح رعایت شده است؟
 - ۲- آیا شیوه و نکور در مآخذنویسی برای معرفی مقالات مجلات به عنوان ماخذ بطور صحیح رعایت شده است؟
 - ۳- آیا شیوه و نکور در مآخذنویسی برای معرفی مطالبی که از یک سایت اینترنتی بدست آمده‌اند، به عنوان ماخذ بطور صحیح رعایت شده است؟
 - ۴- آیا شیوه و نکور در مآخذنویسی برای معرفی پایان‌نامه‌ها به عنوان ماخذ بطور صحیح رعایت شده است؟
 - ۵- آیا شیوه مآخذنویسی و نکور در پایان‌نامه‌های رشته دندانپزشکی شهید بهشتی به طور کامل رعایت می‌شود؟
- فرضیه‌های پژوهش نیز عبارت بودند از:
- ۱- بین شیوه مآخذنویسی و نکور در پایان‌نامه‌های دستیاری دندانپزشکی شهید بهشتی و پایان‌نامه‌های

رادیولوژی که در ژوئن ۱۹۹۳ منتشر شده بودند، پرداخته، مشاهده کردند که میزان اشکالات در یکی از مجلات ۴۷٪ و در مجله دیگر ۲۷٪ بود (۱۵). Singh (۱۹۹۰) ۲۳ عنوان مجله انگلیسی در زمینه کتابداری که از سال ۱۹۵۰ به بعد در هندوستان منتشر می‌شد را با استانداردهای ایزو مقایسه کرده، دریافت که میزان رعایت استاندارد در مجلات در سطح پائینی است. وی همچنین مشاهده کرد که رعایت استاندارد در شماره‌های جدید مجلات بیشتر از شماره‌های قبلی است (۱۶). Doms (۱۹۸۹) صحت منابع را در ۵ مجله دندانپزشکی بررسی کرد و نتیجه گرفت که در ۴۲٪ منابع اشتباه وجود داشت (۱۷). Sasaki و Sho (۱۹۸۰) میزان رعایت استاندارد ISO را در ۱۳۰ مجله انگلیسی و ژاپنی مورد بررسی قرار دادند. نتایج آنها نشان داد که در بسیاری از مجلات ژاپنی در حوزه علوم اجتماعی میزان رعایت استانداردهای مربوط به اطلاعات کتاب‌شناختی در سطح پائینی است. همچنین در حوزه علوم و تکنولوژی میزان رعایت استاندارد در مجلات انگلیسی بیشتر از مجلات ژاپنی بود (۱۸).

با توجه به اینکه در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های جامعه مورد مطالعه شیوه و نکور به عنوان شیوه مآخذنویسی پذیرفته شده است و به افراد در جامعه مورد مطالعه توصیه شده در مآخذنویسی منابع مورد استفاده در پایان‌نامه‌هایشان از این شیوه پیروی کنند، این پژوهش با هدف بررسی میزان رعایت شیوه و نکور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های رشته دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی بین سال‌های ۸۸-۱۳۸۳ صورت پذیرفت تا از این طریق در صورت لزوم به ارائه پیشنهادها لازم پرداخته، از مشکلات ناشی از عدم کاربرد صحیح کتاب‌نامه‌نویسی با برنامه‌ریزی‌های آتی پیشگیری گردد.

مواد و روشها

در تحقیق پیمایشی-توصیفی حاضر به منظور آگاهی از مطابقت مآخذنویسی در جامعه مورد پژوهش با شیوه و نکور، اطلاعات موجود در پایان‌نامه‌ها گردآوری و با شیوه و نکور مقایسه و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. جامعه مورد مطالعه به روش تصادفی طبقه‌ای از میان ۴۶۳ پایان‌نامه دانشجویی و ۱۵۵ پایان‌نامه دستیاری دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی که بین سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸ دفاع کرده بودند، انتخاب شدند. در

پایان‌نامه) شیوه و نکور در مآخذ نویسی کتاب‌ها رعایت نشده بود ولی در ۷۲/۹٪ (۱۴۰ پایان‌نامه) این شیوه در مآخذ نویسی کتاب‌ها رعایت شده بود. برای پاسخ به سوال دوم پژوهش از آزمون t تک متغیری جهت بررسی میانگین میزان رعایت شیوه و نکور در مآخذ نویسی مقالات مجلات بکاررفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه استفاده شد. نتایج در جدول ۲ ارائه شده‌اند.

با توجه به اینکه پرسشنامه بکار رفته در زمینه مآخذ نویسی مقالات به شیوه و نکور شامل ۳۶ ماده در مقیاس لیکرت چهار درجه‌ای از صفر تا ۳ بود، بنابراین دامنه نمرات آنان بین ۰ تا ۱۰۸ با میانگین فرضی ۵۴ به دست آمد. چنان که از یافته‌های جدول حاضر برمی‌آید، میانگین به دست آمده در زمینه میزان رعایت شیوه و نکور در مآخذ نویسی مقالات مجلات ($\bar{x}=79/35$) از میانگین فرضی ($\bar{x}=54$) به صورت بارزی بالاتر است، علاوه بر آن نتایج آزمون t تک متغیری نیز در این زمینه نشان داد که بین میانگین مشاهده شده و میانگین فرضی تفاوت معناداری در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ وجود دارد ($t_{191}=23/06, P<0/01$). با توجه به این امر می‌توان عنوان نمود که در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه شیوه و نکور در مآخذ نویسی مقالات مجلات به صورت معناداری به نحو صحیح رعایت شده است. به بیان دیگر می‌توان گفت که در ۲۵/۵٪ (۴۹ پایان‌نامه) شیوه و نکور در مآخذ نویسی مقالات رعایت نشده بود اما در ۷۴/۵٪ (۱۴۲ پایان‌نامه) این شیوه رعایت شده بود.

دانشجویی تفاوت معناداری وجود دارد.

۲- از لحاظ رعایت شیوه مآخذ نویسی به شیوه و نکور در هریک از منابع مورد استفاده، بین پایان‌نامه‌های دانشجویی و دستگیری جامعه مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود ندارد.

یافته‌ها

برای پاسخ به پرسش اول پژوهش از آزمون t تک متغیری جهت بررسی میانگین میزان رعایت شیوه و نکور در مآخذ نویسی کتاب‌های بکاررفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه استفاده گردید که نتایج آن در جدول ۱ ارائه شده است.

از آنجا که پرسشنامه بکار رفته در زمینه مآخذ نویسی کتاب در شیوه و نکور از ۴۲ ماده در مقیاس لیکرت چهار درجه‌ای از صفر تا ۳ تشکیل گردیده بود، بنابراین دامنه نمرات آنان بین ۰ تا ۱۲۶ با میانگین فرضی ۶۳ بود. همانطور که نتایج جدول فوق نشان می‌دهد، میانگین بدست آمده در زمینه میزان رعایت شیوه و نکور در مآخذ نویسی کتاب‌ها، ($\bar{x}=67/75$) تا حدودی از میانگین فرضی ($\bar{x}=63$) بیشتر بوده است. این درحالی است که نتایج آزمون t تک متغیره در این مورد حاکی از آن بود که بین میانگین مشاهده شده و میانگین فرضی تفاوت معناداری در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ وجود دارد ($t_{191}=3/38, P<0/01$). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه در شیوه و نکور در مآخذ نویسی کتاب‌ها به صورت معناداری صحیح رعایت شده است. به عبارت دیگر می‌توان گفت که از ۱۹۲ پایان‌نامه مورد بررسی، در ۲۷/۱٪ (۵۲)

جدول ۱- نتایج آزمون t تک متغیری جهت بررسی میانگین میزان رعایت شیوه و نکور در مآخذ نویسی کتاب‌های بکار رفته

در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه

ویژگی‌های آماری متغیر	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	خطای معیار	تعداد	میانگین فرضی	تفاضل میانگین‌ها	t	درجه آزادی	احتمال خطا
مآخذ نویسی کتاب‌ها	۶۷/۷۵	۱۹/۴۷	۱/۴۱	۱۹۲	۶۳	۴/۷۵	۳/۳۸	۱۹۱	۰/۰۰۱

جدول ۲- نتایج آزمون t تک متغیری جهت بررسی میانگین میزان رعایت شیوه و نکور در مآخذ نویسی مقالات مجلات بکار

رفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه

ویژگی‌های آماری متغیر	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	خطای معیار	تعداد	میانگین فرضی	تفاضل میانگین‌ها	t	درجه آزادی	احتمال خطا
مآخذ نویسی مجلات	۷۹/۳۵	۱۵/۲۴	۱/۱	۱۹۲	۵۴	۲۵/۳۵	۲۳/۰۶	۱۹۱	۰/۰۰۰

پایان‌نامه‌های مورد استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ آورده شده است.

برای پاسخ به سوال سوم پژوهش از آزمون t تک متغیری جهت بررسی میانگین میزان رعایت شیوه و نکوور در مآخذنویسی سایت‌های اینترنتی به کار رفته در

جدول ۳- نتایج آزمون t تک متغیری برای بررسی میانگین میزان رعایت شیوه و نکوور در مآخذنویسی سایت‌های اینترنتی بکار رفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه

ویژگی‌های آماری	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	خطای معیار	تعداد	میانگین فرضی	تفاضل میانگین‌ها	t	درجه آزادی	احتمال خطا
مآخذنویسی سایت‌های اینترنتی	۳/۳۸	۱۱/۳۴	۰/۸۲	۱۹۲	۳۷/۵	-۳۴/۱۲	-۴۱/۶۹	۱۹۱	۰/۰۰۰

که در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه شیوه و نکوور در مآخذنویسی مطالب بدست آمده از سایت‌های اینترنتی به صورت معناداری به نحو صحیح رعایت نشده است. در واقع در هیچ یک از پایان‌نامه‌های مورد بررسی شیوه و نکوور در مآخذنویسی سایت‌های اینترنتی به صورت صحیح رعایت نشده بود.

برای پاسخ به سوال چهارم پژوهش از آزمون t تک متغیری جهت بررسی میانگین میزان رعایت شیوه و نکوور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های به کار رفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴ نشان شده است.

به دلیل آنکه پرسشنامه به کار رفته در زمینه مآخذنویسی سایت‌های اینترنتی در شیوه و نکوور دارای ۲۵ ماده در مقیاس لیکرت چهار درجه‌ای از صفر تا سه بود، بنابراین دامنه نمرات آن بین ۰ تا ۷۵ با میانگین فرضی ۳۷/۵ بدست آمد. همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود میانگین کسب شده در زمینه رعایت شیوه و نکوور در مآخذنویسی سایت‌های اینترنتی ($\bar{x}=3/38$) به صورت بارزی از میانگین فرضی ($\bar{x}=37/5$) پایین‌تر می‌باشد. این در حالی است که نتایج آزمون t تک متغیره نیز نشان داد که بین میانگین حاصل از متغیر مذکور با میانگین فرضی آن تفاوت معناداری در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ وجود دارد ($t_{191}=-41/69, P<0/01$). بنابراین چنین نتیجه گرفته می‌شود

جدول ۴- نتایج آزمون t تک متغیری برای بررسی میزان رعایت شیوه و نکوور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های به کار رفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه

ویژگی‌های آماری	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	خطای معیار	تعداد	میانگین فرضی	تفاضل میانگین‌ها	t	درجه آزادی	احتمال خطا
مآخذنویسی پایان‌نامه‌ها	۱۵/۰۷	۱۶/۸۱	۱/۲۱	۱۹۲	۲۸/۵	-۱۳/۴۳	-۱۱/۰۷	۱۹۱	۰/۰۰۰

مشاهده شده تفاوت معناداری را در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ نسبت به میانگین فرضی در این زمینه نشان می‌دهد ($t_{191}=-11/07, P<0/01$). بنابراین می‌توان چنین اظهار نمود که در جامعه مورد مطالعه، به صورت معناداری شیوه و نکوور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های به کار رفته در پژوهش‌ها، به صورت صحیح رعایت نشده است.

در پاسخ به سؤال پنجم پژوهش، به منظور سنجش معناداری میانگین میزان رعایت شیوه و نکوور در

از آنجا که پرسشنامه بکار رفته در زمینه مآخذنویسی پایان‌نامه‌ها حاوی ۱۹ ماده در مقیاس لیکرت چهاردرجه‌ای از صفر تا سه بود، بنابراین دامنه نمرات آن بین ۰ تا ۵۷ با میانگین فرضی ۲۸/۵ بدست آمد. نتایج بدست آمده از جدول فوق حاکی از آن است که میانگین حاصل از میزان رعایت شیوه و نکوور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌ها ($\bar{x}=15/07$) تا حدودی از میانگین فرضی ($\bar{x}=28/5$) کمتر بوده است همچنین نتایج آزمون t تک متغیره بیانگر آن بود که میانگین

مشاهده شده و فرضی در این زمینه تفاوت معناداری در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ وجود دارد ($t_{191} = -6/67, P < 0/01$). از این رو می‌توان نتیجه گرفت که میزان رعایت شیوه ماخذنویسی و نکور در پایان‌نامه‌های مورد بررسی پایین‌تر از حد متوسط بوده، در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه به صورت معناداری شیوه ماخذنویسی و نکور در پایان‌نامه‌ها به صورت صحیح رعایت نشده است، برای اثبات فرضیه اول پژوهش، جهت سنجش معناداری تفاوت بین میانگین‌های پایان‌نامه‌های دو گروه از دانشجویان و دستیاران رشته دندانپزشکی مورد مطالعه در نمره کل رعایت شیوه ماخذنویسی و نکور از آزمون t گروه‌های مستقل استفاده شد که نتایج حاصله از آن در جدول ۶ گزارش شده است.

پایان‌نامه‌های مورد مطالعه در کل با میانگین فرضی از آزمون t تک متغیره بهره گرفته شده که نتایج حاصل از آن در جدول ۵ آمده است. از آنجا که پرسشنامه به کار رفته در زمینه شیوه ماخذنویسی و نکور دارای ۱۲۲ ماده در مقیاس لیکرت چهار درجه‌ای از صفر تا سه بوده است، بنابراین دامنه نمرات آن بین ۰ تا ۳۶۶ با میانگین فرضی ۱۸۳ می‌باشد. همچنین نتایج بدست آمده از جدول برای مقایسه میانگین‌های مشاهده شده و فرض رعایت شیوه ماخذنویسی و نکور حاکی از آن بود که در حدود ۱۷/۴۵ واحد نمرات رعایت شیوه ماخذنویسی و نکور افراد مورد مطالعه در پایان‌نامه‌هایشان پایین‌تر از حد متوسط آن در مقیاس می‌باشد. علاوه بر آن نتایج آزمون t تک متغیره نیز نشان داد که بین میانگین‌های

جدول ۵ - نتایج آزمون t تک متغیری جهت بررسی میزان رعایت شیوه ماخذ نویسی و نکور در پایان نامه های مورد

مطالعه در کل									
ویژگی‌های آماری و ویژگی‌های آماری	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	خطای معیار	تعداد	میانگین فرضی	تفاضل میانگین‌ها	t	درجه آزادی	احتمال خطا
نمره کل شیوه ماخذنویسی و نکور	۱۶۵/۵۵	۳۶/۲۴	۲/۶۲	۱۹۲	۱۸۳	-۱۷/۴۵	-۶/۶۷	۱۹۱	۰/۰۰۰

جدول ۶ - آزمون t گروه‌های مستقل برای مقایسه پایان‌نامه‌های دانشجویان و دستیاران در نمره کل رعایت شیوه ماخذنویسی و نکور

ویژگی‌های آماری و ویژگی‌های آماری	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	تعداد	t	درجه آزادی	احتمال خطا
دانشجو	۱۶۸/۰۴	۳۶/۶۷	۳/۱۹	۱۳۲	۱/۴۲	۱۹۰	۰/۱۵۸
دستیار	۱۶۰/۰۷	۳۴/۹۷	۴/۵۱	۶۰			

هیچ‌گونه تفاوتی وجود نداشته است. به منظور سنجش معناداری تفاوت بین اثر عامل مقطع تحصیلی بر شیوه ماخذنویسی منابع به کار رفته در پایان‌نامه‌ها از آزمون‌های تحلیل واریانس چندمتغیری بهره گرفته شد که نتایج آنان در جدول ۷ آورده شده است. امابیش از ارائه آن آزمون ام-باکس برای سنجش برابری واریانس‌ها و کوواریانس‌ها در متغیرهای وابسته نشان داد که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار شده است ($M.Box = 2/64, F = 2/01$)، بنابراین فرض همگنی واریانس‌ها رد گردیده، از آزمون پیلائی استفاده شد که نسبت به خدشه‌دار شدن فرض همگنی واریانس‌ها و کوواریانس‌ها مقاوم‌تر می‌باشد. همچنان که از نتایج آزمون‌های تحلیل واریانس چندمتغیری

همانطور که از نتایج جدول حاصل استنباط می‌شود، با وجود آنکه میانگین پایان‌نامه‌های دانشجویی مورد مطالعه در زمینه رعایت شیوه ماخذنویسی و نکور در پایان‌نامه‌هایشان ($\bar{x} = 168/04$) تا حدودی از میانگین پایان‌نامه‌های دستیارانی مورد مطالعه ($\bar{x} = 160/07$) بیشتر بوده است، اما نتایج آزمون t گروه‌های مستقل در این زمینه حکایت از آن داشت که بین میانگین‌های پایان‌نامه‌های دانشجویان و دستیاران مورد مطالعه تفاوت معناداری در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ وجود ندارد ($t_{191} = 1/42, P < 0/01$). بنابراین می‌توان چنین عنوان نمود که بین پایان‌نامه‌های دو گروه از دانشجویان و دستیاران رشته دندانپزشکی مورد مطالعه از لحاظ رعایت شیوه ماخذنویسی و نکور در کل

جهت اثبات فرضیه دوم پژوهش، جهت اطمینان از عدم وجود تفاوت بین پایان‌نامه‌های دانشجویی و دستتاری در شیوه مآخذنویسی هر یک از منابع به کار رفته در پایان‌نامه‌ها از آزمون تحلیل واریانس تک‌متغیری استفاده شده که نتایج کسب شده از آنان در جدول ۸ آمده است.

بر می‌آید، چون تعداد آزمون چند متغیری پیلایی (۰/۰۴) با میزان $F_{4,187}=2/14$ اثر معناداری را در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ نشان نداده ($P=0/078$)، بنابراین چنین استنباط می‌شود که در شیوه مآخذنویسی منابع به کار رفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه بین پایان‌نامه‌های دانشجویی و پایان‌نامه‌های دستتاری رشته دندانپزشکی مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود ندارد، بنابراین، فرضیه تأیید نمی‌شود.

جدول ۷- نتایج آزمون‌های تحلیل واریانس چند متغیری برای بررسی اثر عامل مقطع تحصیلی بر شیوه مآخذنویسی منابع بکار رفته در پایان‌نامه‌ها

نوع آزمون	مشخصات آماری	ارزش مشاهده شده	مقدار F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	سطح معناداری
پیلایی	۰/۰۴	۲/۱۴	۴	۱۸۷	۰/۰۷۸	
ویلکز	۰/۹۶	۲/۱۴	۴	۱۸۷	۰/۰۷۸	
هاتلینگ	۰/۰۵	۲/۱۴	۴	۱۸۷	۰/۰۷۸	
روی	۰/۰۵	۲/۱۴	۴	۱۸۷	۰/۰۷۸	

جدول ۸- نتایج آزمون‌های تحلیل واریانس تک‌متغیری برای بررسی اثر عامل مقطع تحصیلی در شیوه مآخذنویسی منابع به کار رفته در پایان‌نامه‌ها

منابع	شاخص‌های آماری	مجموع مجزورات	مجموع مجزورات خطا	میانگین مجزورات	میانگین مجزورات خطا	مقدار F	مقدار P	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا
کتابها	۱۴۲/۵۷	۷۲۲۸۱/۹۳	۱۴۲/۵۷	۱۴۲/۵۷	۲۸۰/۴۳	۰/۳۸	۰/۵۴۱	۱	۱۹۰
مجلات	۱۱۴/۵۸	۴۴۲۱۷/۳۳	۱۱۴/۵۸	۱۱۴/۵۸	۲۳۲/۷۲	۰/۴۹	۰/۴۸۴	۱	۱۹۰
سایتهای اینترنتی	۱۲۸/۵۳	۲۴۴۳۰/۷۲	۱۲۸/۵۳	۱۲۸/۵۳	۱۲۸/۵۸	۱	۰/۳۱۹	۱	۱۹۰
پایان نامه‌ها	۱۴۹۱/۷۶	۵۲۴۶۸/۳۶	۱۴۹۱/۷۶	۱۴۹۱/۷۶	۲۷۶/۱۵	۵/۴*	۰/۰۲۱	۱	۱۹۰

*P<0.05

ونکور را در مآخذنویسی کتاب‌ها و مقالات به صورت صحیح رعایت نموده‌اند. شاید بتوان علت آن را این‌گونه بیان کرد که افراد ابتدا اطلاعات کتابشناختی مقالات و کتب را بیشتر از اینترنت و یا مآخذ سایر کتب و مقالات پیدا می‌کنند و چون اطلاعات بیشتر به صورت ونکور مآخذدهی شده‌اند، بنابراین افراد ناخواسته و بدون آنکه بدانند از چه روشی استفاده کرده‌اند، از همان روش صحیح مآخذدهی پیروی کرده‌اند. تجربیات مولفان نیز حاکی از آن است که بسیاری از افرادی که مآخذدهی کتب و مقالات را به صورت صحیح و طبق اصول ونکور رعایت نموده‌اند، حتی نام این روش را هم نمی‌دانند.

تحلیل‌ها همچنین نشان داد که در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه به صورت معناداری شیوه ونکور در مآخذنویسی مطالب

براساس نتایج حاصل از جدول ۸ تنها تفاوت پایان‌نامه‌های دانشجویان و دستتاران رشته دندانپزشکی مورد مطالعه در شیوه مآخذنویسی پایان‌نامه‌ها در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار شده است ($F_{1,190}=5/4, P<0/05$). بنابراین مشخص می‌شود که در پایان‌نامه‌های دانشجویی مورد مطالعه، شیوه ونکور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های استفاده شده در پژوهش‌ها در مقایسه با پایان‌نامه‌های دستتاری به صورت معناداری بیشتر رعایت شده است. بنابراین فرضیه دوم پژوهش تأیید نمی‌شود.

بحث

با توجه به تحلیل‌های انجام شده مشخص گردید افراد مورد مطالعه به صورت معناداری در پایان‌نامه‌هایشان شیوه

یافته‌های تحقیق نشان داد که در شیوه مآخذنویسی منابع به کار رفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه، بین دانشجویان و دستیاران رشته دندانپزشکی مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود ندارد. این بدان معناست که نه تنها در دوران تحصیل، به این دانشجویان آموزش صحیحی در این مورد ارائه نشده، حتی در مقطع تحصیلی دستگیری نیز به آموزش اصول صحیح نگارش علمی مآخذ، توجهی نشده است.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان دهنده لزوم ارائه صحیح نحوه مآخذنویسی و تأکید بر استفاده از آن توسط دانشجویان و دستیاران این دانشکده درباره منابع مورد استفاده در پژوهش‌هایشان می‌باشد و نیاز به آموزش صحیح در این زمینه به افراد وجود دارد.

با توجه به بررسی‌های انجام شده و نتایج حاصل در این پژوهش، پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

- آموزش بهره‌گیری از اصول صحیح استناد و کتاب‌نامه‌نگاری به عنوان بخشی از واحد روش تحقیق برای دانشجویان دانشکده دندانپزشکی شهید بهشتی

- تهیه جزوه آموزش اصول مرجع‌نگاری به شیوه ونکور.

- اختصاص بخشی از نمره پایان‌نامه به رعایت صحیح شیوه مرجع‌نگاری در فهرست منابع و مآخذ پایان‌نامه‌ها.

- تعیین معیاری جهت اعطای ارتقا اعضای هیئت علمی در صورت رعایت صحیح و اصولی نگارش مآخذ در پژوهش‌های آنان.

- توجه بیشتر به جایگاه منابع الکترونیک در فرآیند پژوهش با توجه به روزآمد بودن این منابع و اشاعه چگونگی استناد به اینگونه منابع.

به دست آمده از سایت‌های اینترنتی به صورت صحیح رعایت نشده است، شاید یکی از دلایل آن عدم تبیین جایگاه ارزشمند این منابع به عنوان محمل‌های اطلاعاتی ارزشمند و روزآمد در فرآیند تحقیق باشد. دلیل دیگر آن را می‌توان نهادینه نشدن فرهنگ استناددهی به این منابع دانست. همچنین به نظر می‌رسد افراد به علت عدم آگاهی از چگونگی مآخذنویسی این منابع، ترجیح می‌دهند حتی در صورت استفاده از فرمت الکترونیکی منابع، در هنگام مآخذنویسی، آنها را به فرمت چاپی معرفی نمایند. تجربه کاری مولفان نیز نشان داده است که بسیاری از مقالات استفاده شده در پایان‌نامه‌ها از اینترنت بازیابی شده‌اند ولی دانشجویان و دستیاران آنها را مانند فرم چاپی آن مآخذدهی کرده‌اند.

تحلیل‌ها همچنین نشان دادند که در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه به صورت معناداری شیوه ونکور در مآخذنویسی پایان‌نامه‌های به کار رفته در پژوهش به صورت صحیح رعایت نشده است. علت آن را هم می‌توان عدم آگاهی نویسندگان پایان‌نامه‌ها در زمینه چگونگی مآخذدهی این منابع (پایان‌نامه‌های استفاده شده در پژوهش) دانست.

در بررسی پایان‌نامه‌های جامعه مورد مطالعه نتیجه گرفته شد که میزان رعایت شیوه مآخذنویسی ونکور در پایان‌نامه‌های مورد بررسی پایین‌تر از حد متوسط بوده و در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه به صورت معناداری شیوه مآخذنویسی ونکور در کل به صورت صحیح رعایت نشده است. این نتیجه مشابه نتایجی است که سبحانی (۱۳۷۷) و علیرمضانی (۱۳۷۹) در مطالعاتشان بر روی پایان‌نامه‌های داخل کشور در حوزه علوم پزشکی به دست آورده‌اند و نشان دهنده عدم رعایت این شیوه در بخش منابع و مآخذ بوده است (۷، ۸).

References

- Haghighi M: Cited in the application of scientific writing. Journal of psychology and education 2002; 32:215-32. [Persian]
- International Committee of Medical Journal Editors: Uniform requirement for manuscripts submitted to biomedical journal. [Cited 2009 Sep 7], Available At:URL:http://icmje.org
- Hori A, Shahbodaghi A: Citation styles for scientific writings: International guidelines. 1st Ed. Tehran: Unversity of Tehran Press;2006;Chap1:111. [Persian]
- Hori A: Review of information & information science.Tehran: Iran Institiute of public libraries 2003; 226. [Persian]

5. Abdolmajid A: Citation analysis: definition and application. *Sciences and Information Technology* 2007;22:73-88. [Persian]
6. Modiramani P: Encyclopedia of library and information science. National library & Archives of Islamic Republic of Iran; 2002. Citation; 176-80. [Persian]
7. Sobhani A, Pourramezan M, Zaker Naghibi A: Considering of the principles of scientific writing of medical students research's theses. *Medical Journal Gilan University of Medical Science* 1998;7:1-8. [Persian]
8. Aliramezani H, Asadi Gorgani F: The comparative study of Vancouver style & ISO standards in specialized doctoral theses of Kerman medical science university. Master's thesis, Faculty of management and medical information science, Iran University of Medical Science, 2000. [Persian]
9. Azizi, F, Raiszadeh F, Zarei Sh, Tarighat Saber G, Gorzan R: Evaluation of quality resource in research journal. *Journal of Research in Medical Science* 2002;25:249-255. [Persian]
10. Safidgar S, Shakoi A: Study Bibliography methods of master's thesis & doctoral dissertation of librarianship and information science in Ferdowsi university of Mashhad and comparison with standards. Master's thesis, Faculty of human science, Islamic Azad University of Science and Technology, 2007. [Persian]
11. Unver B, Senduran M, Unver Kocak F, Gunal I, Karatosun V: Reference accuracy in four rehabilitation journals. *Clin Rehabil* 2009;23:741-745.
12. Lukic IK, Lujic A, Katavic V, Vucenic, V, Marusic A: Citation and quotation accuracy in three anatomy journals. *Clin Anat* 2004;17:534-9.
13. Jakson K, Porrino JA, Tan V, Daluiski A: Reference accuracy in the journal of hand surgery. *J Hand Surg Am* 2003;28:377-380.
14. International Committee of Medical Journal Editors: *N Engl J Med* 1997;336:309-315.
15. Hansen ME, McIntire DD: Reference citations in radiology: accuracy and appropriateness of use in two major journals. *AJR Am J Roentgenol* 1994;163:719-723.
16. Singh S: Library information Science periodicals in India, study towards, standardization. *Herald of Library Science* 1990;29:200-212.
17. Doms CA: A survey of reference accuracy in five national journals. *J Dent Res* 1989; 68:442-444.
18. Sasaki H, Sho N: Bibliographic identification of serial publication. *Dokumenteshon Kenya* 1980;30: 467-474.
19. Karimi F, Mohammadi MR: A quick guide to writing references (reference citing). Tehran: Iranian National Research Center for Medical Sciences; 2004. [Persian]
20. University of Queensland library. Reference bibliography Vancouver style how to guide. 2005. [Cited 2009 Sep 14], Available At: URL: <http://library.uq.edu.au/training/citation/vancouvee.pdf>